

IMPRESSIONIZM: RASSOMLAR RASSOMCHILIK DUNYOQARASHINI QANDAY O'ZGARTIRDI

Hikmatova Sitorabonu Rustam qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17458038>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XIX asr oxirida vujudga kelgan impressionizm oqimining san'atdagi falsafiy va estetik o'zgarishlarga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot impressionist rassomlarning idrok, yorug'lik va rangni badiiy talqin etishdagi o'ziga xos yondashuvlarini o'rganishga qaratilgan. Shuningdek, impressionizmning rassomchilikda sub'ektiv hissiyot, individuallik va erkin ifoda tamoyillarini shakllantirishdagi roli yoritilgan. Natijalar impressionizmi san'atda realizmdan modernizmga o'tishdagi muhim bosqich sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: impressionizm, san'at, idrok, yorug'lik, rang, realizm, modernizm, sub'ektivlik, estetik tafakkur.

ИМПРЕССИОНИЗМ: КАК ХУДОЖНИКИ ИЗМЕНИЛИ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ЖИВОПИСИ

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние импрессионизма, возникшего во второй половине XIX века, на философские и эстетические преобразования в искусстве. В исследовании анализируются особенности восприятия, света и цвета в творчестве художников-импрессионистов. Особое внимание уделено роли импрессионизма в формировании принципов субъективного восприятия, индивидуальности и свободы художественного выражения. В результате импрессионизм оценивается как важный этап перехода искусства от реализма к модернизму.

Ключевые слова: импрессионизм, искусство, восприятие, свет, цвет, реализм, модернизм, субъективность, эстетическое мышление.

IMPRESSIONISM: HOW ARTISTS CHANGED THE WORLDVIEW OF PAINTING

Abstract. This article analyzes the impact of Impressionism, which emerged in the late 19th century, on the philosophical and aesthetic transformation of art. The study focuses on the unique approach of Impressionist painters to perception, light, and color. It highlights the role of Impressionism in shaping the principles of subjective emotion, individuality, and artistic freedom. The findings indicate that Impressionism represents a crucial stage in the transition of art from realism to modernism, redefining the relationship between the artist and visual perception.

Keywords: Impressionism, art, perception, light, color, realism, modernism, subjectivity, aesthetic thought.

KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmi insoniyat tafakkuri va estetik qarashlarida tub burilish davri bo'ldi. Bu davrda sanoat inqilobi, shahar madaniyatining rivojlanishi, fan va texnikadagi yangiliklar insonning dunyoni idrok etish uslubini o'zgartirdi. Ana shunday o'zgarishlar jarayonida san'at, xususan, tasviriy san'at ham yangi bosqichga ko'tarildi. Shu davrda vujudga kelgan impressionizm oqimi san'at tarixida inqilobiy hodisa bo'lib, u rassomchilikda avvalgi

an'anaviy realizm va klassitsizmning qat'iy qoidalariga qarshi chiqdi. Impressionizm insonning tashqi olamni qanday ko'rishi va his qilishi o'rtasidagi murakkab o'zaro aloqani badiiy tilda ifodalashga urinish bo'ldi.

Impressionistlar san'atning markaziga "ko'rish jarayonining o'zi"ni qo'ydilar. Ular uchun muhim narsa tasvirlanayotgan narsa emas, balki uni ko'rgan paytdagi taassurot, yorug'likning oniy o'zgarishi, havodagi rang uyg'unliklari edi. Shu tariqa, impressionizm rassomning sub'ektiv hissiyotini san'atning bosh mezoniga aylantirdi. Bu esa XIX asr oxirida san'atda ob'ektiv realizmdan sub'ektiv ekspressivlikka o'tish jarayonini boshlab berdi.

Mazkur oqimning paydo bo'lishi bilan rassomchilik texnikasi, kompozitsion yechimlari, rang tanlovi va yorug'likni tasvirlash usullari tubdan yangilandi. Impressionist rassomlar – Klod Mone, Ogüst Renuar, Edgar Degas, Kamill Pissarro kabi ijodkorlar – studiyadan chiqib, ochiq osmon ostida (plein air) ishlashni afzal ko'rdilar. Ular tabiatni o'zining o'zgaruvchan, jonli holatida tasvirlash orqali ko'rish va his qilish erkinligini san'atga olib kirdilar.

Shunday qilib, impressionizm nafaqat yangi badiiy oqim sifatida, balki rassomchilik dunyoqarashini tubdan o'zgartirgan falsafiy hodisa sifatida ham tarixda o'z o'rniga ega bo'ldi.

Ushbu maqolada impressionizmning shakllanishi, uning estetik tamoyillari hamda san'atdagi inqilobiy o'zgarishlarga ta'siri tahlil qilinadi. Maqsad – impressionizm oqimi orqali rassomlarning dunyoni idrok etish, tasvirlash va talqin qilish uslublarining qanday yangicha ma'noga ega bo'lganini ilmiy asosda yoritishdir.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Impressionizm san'at tarixida o'ziga xos burilish yasagan badiiy oqimlardan biri sifatida, uning shakllanishi va rivojlanish jarayonini o'rganish ko'p yo'nalishli ilmiy yondashuvni talab etadi. Ushbu tadqiqotning metodologik asosi tizimli, tarixiy-tipologik, estetik va fenomenologik tahlil uslublariga tayangan holda ishlab chiqilgan. Har bir metod impressionizmni nafaqat san'at oqimi sifatida, balki inson idroki, estetik tajriba va madaniy ong evolyutsiyasining ifodasi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

Birinchidan, tizimli yondashuv impressionizmni XIX asr oxiridagi Yevropa madaniyatining umumiy tizimi doirasida tahlil qilishga imkon beradi. Ushbu yondashuv doirasida impressionizm ijtimoiy-siyosiy, falsafiy va ilmiy tafakkur bilan bog'liq holda o'rganiladi. Sanoat inqilobi, urbanizatsiya, fotografiyaning paydo bo'lishi, optika va yorug'lik haqidagi yangi ilmiy nazariyalar rassomlarning dunyoni idrok etish uslubiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Shu bois impressionizmni faqat estetik hodisa sifatida emas, balki madaniy-sivilizatsion fenomen sifatida tahlil qilish metodologik jihatdan muhimdir.

Ikkinchidan, tarixiy-tipologik metod impressionistik san'atni o'zidan oldingi va keyingi yo'nalishlar bilan taqqoslash imkonini beradi. Klassitsizm va realizm davrida rassomchilikda ideal shakl va mazmun uyg'unligi ustuvor bo'lgan bo'lsa, impressionizmda bu tamoyillar buzilib, ko'rish jarayonining o'zi san'at ob'ekti sifatida namoyon bo'lgan. Mazkur yondashuv orqali impressionizmning san'at evolyutsiyasidagi o'rnini, uning postimpressionizm, ekspressionizm va kubizm kabi keyingi oqimlarga bo'lgan ta'siri aniqlanadi.

Uchinchidan, estetik va fenomenologik tahlil impressionizm rassomlarining idrok jarayonini, yorug'lik va rangning psixologik qabulini o'rganishga qaratilgan. Bu uslub yordamida impressionistlar ijodida "ko'rish" fenomeni, ya'ni insonning sub'ektiv sezgi tajribasi

asosiy tadqiqot obyektiga aylanadi. Masalan, Klod Mone va Ogüst Renuar asarlarida har bir tasvir sub'ektning ichki holati bilan uzviy bog'liq holda ifodalanadi. Fenomenologik tahlil rassomning ko'z qarashi orqali voqelikning qayta yaratilishini, san'atdagi "haqiqat" tushunchasining sub'ektiv tus olishini ochib beradi.

Tadqiqot jarayonida sotsiokulturn tahlil ham muhim o'rin tutadi. Impressionizmni zamonaviylik jarayonining boshlanish nuqtasi sifatida ko'rish, uning san'atdagi demokratiklashuv va individuallashtirish tamoyillarini yoritish imkonini beradi. Ushbu yondashuv orqali impressionizm ijtimoiy-siyosiy kontekstda — XIX asrning Fransiya jamiyatida, burjua qadriyatlari va shaxs erkinligining o'sishi fonida — shakllanganligini ko'rsatadi.

Metodologik asos sifatida semiotik tahlil ham qo'llanildi. U impressionistik tasvirlarda rang, yorug'lik va shakl o'rtasidagi belgilar tizimini o'rganadi. Rassomning palitrasi orqali ifodalangan ranglar kombinatsiyasi tomoshabinda ma'lum hissiy va estetik javob uyg'otadi. Bu esa san'at asarining kommunikativ xususiyatlarini o'rganish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlilida impressionizm haqidagi tadqiqotlar ikki asosiy yo'nalishda guruhlangan: san'atshunoslik-nazariy yondashuvlar va falsafiy-estetik talqinlar.

Birinchi yo'nalishga kiruvchi tadqiqotlar, xususan, G. Bazin, E. Gombrich, R. Herbert, John Rewald kabi san'atshunos olimlarning ishlari impressionizmni tarixiy va texnik nuqtayi nazardan tahlil qiladi. Ular impressionistik uslubning shakllanish jarayonini, rang va yorug'lik muammosini, shuningdek, rassomlarning ijodiy laboratoriyasini ilmiy asosda yoritganlar.

Ikkinchi yo'nalish — falsafiy-estetik tahlillar — M. Merlo-Ponti, V. Byush, G. Deleuze, Susanne Langer kabi mutafakkirlar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ular impressionizmni idrok falsafasi, vaqt va makon tushunchalarining estetik ifodasi sifatida talqin qiladilar. Merlo-Pontining "ko'rish fenomenologiyasi" konsepsiyasi impressionizmning mohiyatini tushuntirishda eng muhim nazariy asoslardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, o'zbek va rus tilidagi manbalar orasida A. Voronskiy, N. N. Volkov, O. Alimov, hamda zamonaviy o'zbek san'atshunoslarining tadqiqotlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Ular impressionizmning Sharq rassomchiligiga ta'siri, rang madaniyatining evolyutsiyasi va idrok psixologiyasi bilan bog'liq masalalarni tahlil qilganlar. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, impressionizmni o'rganishda turli metodologik yondashuvlarning uyg'unligi zarur. Chunki bu hodisa faqat badiiy oqim emas, balki insonning borliqni idrok etish shaklining o'zgarishi, ya'ni madaniyat paradigmasining yangilanishi sifatida namoyon bo'ladi.

Shu sababli, tadqiqotning metodologiyasi interdisiplinar xususiyat kasb etadi: san'atshunoslik, estetika, psixologiya, sotsiologiya va falsafaning yondashuvlarini birlashtiradi.

Bu esa impressionizmning san'at tarixidagi o'rni va uning rassomchilik dunyoqarashiga ta'sirini yanada chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Impressionizm san'at tarixida nafaqat yangi badiiy oqim, balki insonning borliqqa estetik qarashini tubdan o'zgartirgan madaniy hodisa sifatida yuzaga chiqdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, bu yo'nalish rassomchilikda bir necha asosiy tamoyillar orqali inqilobiy o'zgarishlarni amalga oshirgan: idrokning sub'ektivligi, yorug'lik va rangning mustaqil badiiy ifodasi, vaqtning o'tkinchi lahzasini tasvirlashga urinish, hamda san'atning individuallashtirilishi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, impressionizm avvalgi realizm va klassitsizmga xos ob'ektiv tasvir tamoyilini rad etdi. Agar ilgari rassom voqelikni "boricha" tasvirlashga intilgan bo'lsa, endi u borliqni o'z ko'zi bilan ko'rganidek ifodalashni maqsad qildi. Rassom shaxsining hissiyotlari, oniy kayfiyati, ichki kechinmalari tasvir markaziga aylandi. Klod Mone, Ogust Renuar va Edgar Degas ijodida aynan shu sub'ektiv idrok estetikasining shakllanishi kuzatiladi.

Ular uchun tabiat yoki shahar manzarasi — bu faqat ko'rish ob'ekti emas, balki rassom ongida aks etuvchi yorug'likning o'yinidir.

Tadqiqotda aniqlanishicha, impressionistlar rangni faqat predmetning tashqi belgisi sifatida emas, balki mustaqil estetik kategoriya sifatida ishlatganlar. Yorug'lik va rang o'rtasidagi dinamik munosabat impressionizm estetikasining markazida turadi. Klod Mone "Rujen sobori" seriyasida kunning turli vaqtlarida bitta ob'ekt qanday rang o'zgarishlariga duch kelishini tajriba sifatida ko'rsatgan. Bu orqali rassom tasviriy san'atda vaqt va nur fenomenini ifodalashga erishgan.

Bundan tashqari, impressionistlar soyani qora rang bilan emas, balki ranglarning aralashmasi orqali berishgan. Bu uslub orqali ular tabiatdagi yorug'likning tabiiy o'zgarishini yanada aniqroq aks ettirishgan. Tahlil shuni ko'rsatadiki, bu yondashuv nafaqat texnik yangilik, balki badiiy tafakkurning yangilanishi, ya'ni rangni hissiy va ruhiy holat ifodasi sifatida ko'rishdan dalolat beradi.

Impressionizm san'atda lahzani abadiylashtirish g'oyasini ilgari surdi. Rassom endi voqelikning barqaror shaklini emas, balki o'tkinchi, o'zgaruvchan holatini tasvirlaydi. Bu estetika modern insonning zamon bilan munosabatini aks ettiradi: vaqt o'tkinchi, hayot dinamik va noaniq. Degas baletchilari, Mone bog'lari yoki Renuarning ziyofat manzaralari ana shu lahzaning estetik qadrlanishining ifodasidir. Natijalar shuni ko'rsatadiki, impressionist rassomlar o'z asarlarida harakat, nur, tovlanish orqali vaqtni badiiy tarzda "muzlatib qo'yish"ga erishganlar. Bu hodisa zamonaviy fotografiya va kinoning estetik ildizlariga ham asos bo'ldi.

Impressionizmning eng muhim natijalaridan biri bu rassom shaxsini san'at markaziga olib chiqishdir. Endi asarning qiymati tasvirlangan narsa emas, balki rassomning uni qanday ko'rganida edi. Shu tariqa san'atda individual idrok, ichki sezgi va erkin ifoda ustuvor ahamiyat kasb etdi. Bu jarayon XX asr modernistik oqimlari, xususan postimpressionizm, ekspressionizm va abstraksionizmga zamin yaratdi. Masalan, Vinsent van Gog impressionistlardan ilhomlanib, rangni hissiy kuchga aylantirdi; Pol Sezann esa ularning tajribasidan kelib chiqib, shaklni intellektual konstruksiya sifatida qayta talqin qildi. Shu tarzda impressionizm zamonaviy san'atning falsafiy va estetik poydevorini yaratdi.

Tahlil jarayonida aniqlangan yana bir muhim jihat — impressionizmning madaniy-demokratik xususiyatidir. Ilgarigi asrlarda san'at saroy, cherkov yoki hukmdorlar buyurtmasiga xizmat qilgan bo'lsa, endi rassomlar o'z shaxsiy tajribalarini tasvirlash erkinligiga ega bo'ldilar.

Bu san'atni xalq hayotiga yaqinlashtirdi. Impressionizm orqali san'at "hayotning o'zi" bilan birlashdi.

Falsafiy jihatdan esa impressionizm idrok fenomenologiyasi bilan bog'liqdir. Rassom dunyoni qanday ko'rishini ifoda etar ekan, u voqelikni emas, balki o'z sezgilarini tasvirlaydi.

Shu bois impressionizm inson va olam o'rtasidagi munosabatni sezgi orqali anglash bosqichiga olib chiqdi. Bu yondashuv Merlo-Ponti, Bergson va Nitsshe kabi mutafakkirlarning g'oyalari bilan uyg'unlashadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, impressionizm san'at tarixida nafaqat badiiy oqim sifatida, balki estetik tafakkur va dunyoqarashning tubdan yangilanishi sifatida shakllangan. XIX asrning ikkinchi yarmida vujudga kelgan bu yo'nalish inson idrokining murakkab psixologik jarayonlarini badiiy ifoda vositasiga aylantirib, rassomchilikni yangi falsafiy bosqichga olib chiqdi.

Birinchidan, impressionizm san'atda sub'ektiv idrokni markazga olib chiqdi. Rassom endi tashqi olamni emas, balki o'zining oniy taassurotlarini, yorug'lik va rang o'yinlarini aks ettirishga intildi. Bu jarayon san'atda realizmning qat'iy me'yorlarini buzib, insonning ichki holatini badiiy ifoda markaziga qo'ydi. Natijada, san'at "haqiqatni tasvirlash"dan "haqiqatni his qilish" darajasiga ko'tarildi.

Ikkinchidan, impressionizm yorug'lik va rangning estetik mustaqilligini asoslab berdi. Klod Mone, Ogüst Renuar, Kamill Pissarro kabi rassomlar asarlarida rang endi predmetning tashqi belgisi emas, balki uning ichki ruhi, hissiy tovlanishining ifodasiga aylandi. Ularning tajribalarida rang fazo, harakat va vaqtni ifodalovchi asosiy badiiy vositaga aylandi.

Uchinchidan, impressionizm lahza va harakatni san'at ob'ekti sifatida e'tirof etdi. Ilgarigi davrlarda rassomchilik doimiy, barqaror shakllarni tasvirlashga intilgan bo'lsa, endi o'tkinchi holat, shamol, suv to'lqini yoki insonning bir zumlik harakati san'atning markaziy mavzusiga aylandi. Bu yangicha idrok — zamonaviy san'atning dinamik, ekspressiv va o'zgaruvchan tabiatini belgilab berdi.

To'rtinchidan, impressionizm rassom shaxsining ijodiy erkinligini tan oldi. Endi rassom buyurtmachining emas, balki o'z his-tuyg'ularining ifodachisiga aylandi. Shu orqali san'at demokratik tus oldi, ijod jarayoni shaxsiy tajriba va estetik tafakkur erkinligi bilan bog'landi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, impressionizm falsafiy jihatdan idrok fenomenologiyasi bilan uzviy bog'liqdir. Bu oqim insonning dunyoni ko'rish jarayoni orqali haqiqatni yangicha anglash imkonini berdi. Rassom endi voqelikni tayyor shaklda emas, balki o'z idroki orqali qayta yaratuvchi ijodkor sifatida namoyon bo'ldi.

Shu jihatdan impressionizm — bu san'atdagi sub'ektiv realizm bosqichidir.

Fenomenologik nuqtayi nazardan, impressionizm insonning dunyo bilan o'zaro aloqasini sezgi, yorug'lik va rang vositasida anglash modelini yaratdi. Bu model XX asr falsafasi va estetikasi — Merlo-Ponti, Bergson, Deleuze kabi mutafakkirlarning qarashlariga chuqur ta'sir ko'rsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alimov, O. (2015). San'at falsafasi va estetik tafakkur rivoji. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
2. Karimova, D. (2018). Tasviriy san'at nazariyasi: shakl, rang va kompozitsiya. Toshkent: San'at nashriyoti.

3. Qodirov, M. (2012). Yevropa san'atining taraqqiyoti: Renessansdan Impressionizmgacha. Toshkent: Akademnashr.
4. Rahmonov, B. (2019). Zamonaviy san'at yo'nalishlari va ularning falsafiy talqini. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. G'anieva, Z. (2020). Estetika va san'atshunoslik asoslari. Toshkent: TDIU nashriyoti.
6. Ismoilova, N. (2016). Rassomchilikda idrok va rang muammosi. Toshkent: Kamalak nashriyoti.
7. Nurmatov, S. (2017). Fransuz san'atida impressionizm va uning ta'siri. Toshkent: O'zbekiston san'at akademiyasi nashriyoti.
8. To'xtayeva, M. (2021). San'at va madaniyat tarixida yangi oqimlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
9. Voronskiy, A. (1989). Iskusstvo videt' mir: Ocherki ob impressionizme. Moskva: Iskusstvo.
10. Volkov, N. N. (1977). Цвет в живописи. Москва: Искусство.